

Sčítání lidí a domácností v roce 2001 ukázalo, že rodiny vedené jedním rodičem tvoří téměř 20 % všech rodin. Mezi rodinami, kde jsou přítomné závislé děti, tvoří tento typ rodin téměř 24 %. Osamělé rodičovství je přitom silně genderovaná zkušenost, která s větší pravděpodobností dopadá na ženy. Ty tvoří 90 % z osob, jež vedou domácnosti, kde je přítomný pouze jeden rodič.

Současný demografický vývoj přitom naznačuje, že počet rodičů samoživitelů (či s ohledem na jejich dominanci spíše matek samoživitelek) bude narůstat. Tato skutečnost je způsobena především dvěma faktory. První z nich představuje trvajících vysoká rozvodovost, která je pro Českou republiku typická od poloviny 80. let. Každé druhé manželství v současné době končí rozvodem. Primárními pečovatelkami o děti narozené v manželství se přitom stávají v drtivé většině ženy. Druhým faktorem je rostoucí počet dětí narozených mimo manželství. V roce 1990 tvořil podíl těchto dětí 8,6 %. V roce 2007 se však téměř zčtyřnásobil na 34,5 % dětí narozených svobodným matkám.

Samoživitelství stále zůstává dominantně ženskou zkušeností, která je doprovázena specifickými dopady na každodennost žen a jejich dětí. Jak říká ředitelka Gender Studies, Linda Sokačová: „Je důležité uvědomit si, že matky samoživitelky čelí různým typům znevýhodnění a patří tak ke skupinám nejvíce ohroženým nezaměstnaností a chudobou. Je přitom potřeba připomenout, že tato situace nedopadá pouze na samotné ženy, ale rovněž na děti, jež jsou na jejich příjem a péči odkázané.“

FEMINIZACE CHUDOBY

V ČR žije podle odhadů Eurostatu 9 % obyvatel pod hranicí chudoby. Termín feminizace chudoby označuje celosvětový trend zvyšujícího se podílu a převahy chudoby mezi ženami ve srovnání s muži. Jedním ze zásadních faktorů, které zvyšují pravděpodobnost chudoby žen v západních zemích, je i situace osamělého rodičovství. Matky samoživitelky přitom tvoří specifickou skupinu. Ženy mají statisticky menší příjmy než muži (v České republice v průměru o cca 25 %). Největší platový rozdíl je ve věkové skupině 30–39, kdy rovněž kulminuje péče o děti. ČR patří mezi země s nejvyšším rozdílem mezi rizikem chudoby u rodiny se dvěma rodiči a jedním rodičem. Po ekonomické transformaci v 90. letech se míra chudoby rodin s jedním rodičem zdvojnásobila.

Riziko chudoby matek samoživitelek a jejich dětí je zapříčiněno i genderovými bariérami na trhu práce. Zaměstnanost žen je v porovnání s muži stále nižší. Zatímco zaměstnanost mužů činí 75 %, u žen tato míra dosahuje pouze 58 %. Mateřství samo o sobě v české společnosti působí jako znevýhodňující aspekt při přijímání do zaměstnání. Rodiny matek samoživitelek jsou přitom na příjmu ženy existenčně závislé.

ZÁKONNÁ OPATŘENÍ A ZMĚNY V SYSTÉMU

Český sociální systém sice pracuje s kategorií osamělých rodičů a matek samoživitelek, nicméně speciální podpory v jejich životní situaci nejsou v sociální politice nikterak veliké. Český sociální systém se na matky samoživitelky zaměřuje pouze, pokud se jejich příjmy pohybují okolo životního minima.

Zákoník práce se specifických opatření vztahujících se k rodičům samoživitelům významně dotýká pouze v souvislosti s Pracovními podmínkami zaměstnankyň, zaměstnankyň-matek, zaměstnanců pečujících o dítě a o jiné fyzické osoby.

V úpravě zákoníku práce v roce 2007 došlo ke zrušení prodloužené mateřské dovolené a s ní spojené peněžité pomoci v případě matek samoživitelek. Osamělost matky v současné úpravě není důvodem pro poskytnutí prodloužené rodičovské dovolené (ta je možná pouze v případě porodu dvou a více dětí zároveň). V současné době mají rodiče možnost čerpat tzv. třírychlostní rodičovskou dovolenou, která jim dává možnost vybrat si délku pobírání rodičovského příspěvku, od čehož se následně odvíjí i jeho výše. Jak upozorňuje Linda Sokačová: *„Ačkoliv byla reforma výpočtu příspěvku zaváděna s cílem umožnit rodičům flexibilní plánování rodičovské dovolené, v praxi dopadá reforma na různé příjmové kategorie matek odlišně. Tento systém zvyhodňuje především vysokopříjmové rodiče. Ženy s nižším příjmem jsou v tomto systému znevýhodněny.“*

Matky samoživitelky se dostávají do obtížné situace především po skončení rodičovské dovolené, kdy se obtížně začleňují zpět do trhu práce. Tato situace je dána i malou dostupností zařízení péče o děti v předškolním věku. Ačkoli některá z těchto zařízení upřednostňují matky samoživitelky, jedná se většinou o neformální pravidlo, které nenabývá automatické platnosti.

Situace matek samoživitelek je často komplikovaná i malým zapojením otců dětí, kteří se řádně nepodílejí na nákladech spojených se zaopatřením dítěte. I Ministerstvo práce a sociálních věcí ve své tiskové zprávě z roku 2004 poznamenává, že situace matek samoživitelek je většinou finančně neúnosná. V případě onemocnění rodiče či ztráty zaměstnání rodina snadno spadne na hranici chudoby. Přestože je neplnění vyživovací povinnosti hodnoceno jako trestný čin, domoci se výživného je často obtížné i za pomoci soudu. Výživné se často dostává k rodičům samoživitelům až se zpožděním, což v napjaté finanční situaci může vést k nemožnosti zajistit potřeby dítěte v dostatečné míře (MPSV 2004). V sousedních zemích, jako je Rakousko či Německo, mohou rodiče v takovéto situaci žádat o vyplácení příspěvku od státu, který jej následně vymáhá od dlužníka. Riziko, že rodina zůstane bez prostředků, se tak snižuje. Tato úprava byla zvažována i v českém kontextu. Debaty týkající se jejího zavedení do praxe nicméně v nedávné době ustaly.

V rámci projektu Gender Studies, který se zaměřuje na rodinnou politiku v kontextu rovných příležitostí, je proto pozornost soustředěna na posílení a rozvinutí odborné a veřejné diskuze na toto téma. Ve spolupráci s týmem expertů a expertek bude připravena koncepce možných změn a návrhů, které mohou přispět k modernizaci rodinné politiky v České republice v celé její komplexnosti. Více informací naleznete na stránkách www.genderstudies.cz.

.....

Gender Studies, o.p.s. je nevládní neziskovou organizací, která slouží především jako informační, konzultační a vzdělávací centrum v otázkách vztahů mužů a žen a jejich postavení ve společnosti. Cílem organizace je shromažďovat a dále zpracovávat a rozšiřovat informace související s genderovou tematikou. Prostřednictvím specifických projektů GS aktivně ovlivňuje změny týkající se rovných příležitostí v různých oblastech, jako jsou např. institucionální mechanismy, trh práce, politická participace žen, informační technologie apod. Pro více informací o všech našich projektech nás, prosím, kontaktujte na výše uvedených telefonních číslech, či emailových adresách. Zdrojem informací pro vás mohou být i webové stránky www.feminismus.cz či www.rovneprilezitosti.cz.